

ქონკრეტული ბიზნესგარემოს ხელშეწყობი ანტიკორუფციული მექანიზმების აღიარება საქართველოში

ქეთევან კრავიშვილი, დოქტორანტი

რეზიუმე

* * * * *

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში კორუფცია სახელმწიფო მნიშვნელობის პრობლემად იქცა, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის განვითარების არსებულ კურსს, ვინაიდან აფერხებდა როგორც ეკონომიკურ ზრდას, ისე მოსახლეობის თანაცხოვრების საზოგადოებრივ ნორმებსა და ინსტიტუციონალურ მოწყობას. გარდა ამისა, კორუფცია ხელს უშლიდა საქართველოს ჩართვას მსოფლიოს გლობალურ გარემოში.

საქართველომ ბევრი ეტაპი გაიარა კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის მექანიზმების შემუშავებასა და ჩამოყალიბებაში, რამაც შესაბამისი გავლენა იქონია საქართველოს ბიზნესის გარემოზე.

მიუხედავად იმ წარმატებებისა, რასაც, საქართველომ მიაღწია უკანასკნელი წლების განმავლობაში ანტიკორუფციული კუთხით, მრავალი საკანონმდებლო და პრაქტიკული პრობლემა კვლავაც აქტუალურია. საქართველომ არაერთი ძირეული და რთული რეფორმა უნდა განახორციელოს, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და მოსახლეობის წინაშე, მის მიერ აღებული ვალდებულებების სრულად შესასრულებლად.

საკვანძო სიტყვები: კორუფცია, ანტიკორუფციული მექანიზმები, GRECO, საერთაშორისო გამჭვირვალობა, კორუფციის შეფასების ინდექსი (CPI).

Summary

In 90s of the 20th century, corruption has become a problem of national importance in Georgia, which posed a threat of government development course. It was hindering economic growth, as well as the co-existence of social norms and institutional arrangements. In addition, corruption interrupts the involvement of Georgia in the global environment.

Our country has passed many stages to develop and establish anti-corruption mechanisms, which led to the impact of the business environment.

Despite the successes in anticorruption terms, what, Georgia has achieved in recent years, many legal and practical problems remain relevant. Georgia has to implement a number of fundamental and difficult reforms to fully perform the liabilities which it took from international organizations and population of the country.

კორუფციის პრობლემა სახელმწიფოს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობის მხრივ ერთერთი უმთავრესი ფაქტორია. მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებში მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში კორუფცია სახელმწიფო მნიშვნელობის პრობლემად იქცა, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის განვითარებას, ვინაიდან აფერხებდა როგორც ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას, ისე მოსახლეობის თანაცხოვრების საზოგადოებრივ ნორმებსა და ინსტიტუციონალურ მოწყობას.

კორუფციის წინააღმდეგ მექანიზმების შემუშავება და დანერგვა დაიწყო იმ მომენტიდან, როდესაც ევროპის საბჭოს წევრმა სახელმწიფოებმა, სხვა სახელმწიფოებმა, ევროგაერთიანებამ და საერთაშორისო ორგანიზაციებმა აღიარეს, რომ კორუფციას გააჩნია უარყოფითი ფინანსური შედეგები პიროვნებებზე, კომპანიებზე, სახელმწიფოებზე და ასევე საერთაშორისო ინსტიტუტებზეც.

სხვადასხვა ქვეყნების მაღალი თანამდებობის მქონე საჯარო მოხელეები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ კორუფცია ფინანსდებოდა იმ პროექტებისათვის გამოყოფილი თანხებიდან, რომელთაც შეეძლოთ ქვეყნის განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდისთვის ხელის შეწყობა.

ბიზნესის გარემოს ხელშეწყობისათვის, აგრეთვე ინვესტირებისათვის მომხიბვლელი ეკონომიკური გარემოს შესაქმნელად იმ პერიოდში სახელმწიფო მოხელეები იწყებენ ზრუნვას ანტიკორუფციული მექანიზმების ჩამოსაყალიბებლად და მათ პრაქტიკაში დასაწერად.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებში კორუფცია ტაბუდადებული თემა იყო და ისეთი კომპანიებიც კი არსებობდა, რომლებიც ქრთამს როგორც ბიზნესის დანახარჯებს ისე ასახავდნენ თავიანთ ფინანსურ ანგარიშგებებში.

ტერმინი კორუფცია წარმოიშვა ლათინური სიტყვა „ცორრუმპერე“ და ნიშნავს „გაფუჭებას“. უფრო ვრცელი გაგებით სახელმწიფო მასშტაბის უკანონობასაც გულისხმობს და დამნაშავეთა დაუსჯელობასაც. კორუფციის ყველაზე გავრცელებული ფორმებია - პატრონაჟი, მოქრთამვა, გამოძალვა, ძალაუფლების არაკეთილსინდისიერი გამოყენება, გაფლანგვა და ნეპოტიზმი.

კორუფციის როგორც გლობალური და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პრობლემად აღიარების შემდგომ ყველა თანხმდებოდა, რომ მის აღმოსაფხვრელად და შემდგომი პრევენციის მიზნით საჭირო

იყო რაიმე ტიპის ქმედებების განხორციელება. მიუხედავად, რომ იმ პერიოდში არ არსებობდა არც გლობალური კონვენცია, რომელიც მიზნად დაისახავდა კორუფციის აღმოფხვრას და არც რაიმე ინდიკატორი, რომელიც ქვეყნის კორუფციის დონეს გასნაზღვრავდა.

მსოფლიო ბანკის წარმომადგენელმა, პიტერ ეიგენმა სამხრეთ აფრიკაში მუშაობის პერიოდში უყურა რა კორუფციის შდეგებს, თავის ცხრა მოაზრესთან ერთად გადაწყვიტა დაეარსებინა ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობა“ [1]. აღნიშნული ორგანიზაცია 1993 წლიდან ფუნქციონირებს გერმანიაში, ქალაქ ბერლინში. მუშაობის პროცესში დამფუძნებლებმა აღმოაჩინეს, რომ კორუფციულ მექანიზმებს საფუძველი სხვადასხვა ქვეყანაში ჩაეყარა და რომ კორუფცია არ წარმოადგენდა მხოლოდ ერთი ქვეყნის პრობლემას. შესაბამისად მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ მათ მიერ დაფუძნებული ორგანიზაცია გამხდარიყო საერთაშორისო, რაც 1994 წელს განახორციელეს. პირველი ქვეყნები რომლებიც ჩაერთნენ ამ პროცესში იყვნენ: დანია, ეკვატორი, გერმანია, ინგლისი და ამერიკის შეერთებული შტატები. „საერთაშორისო გამჭვირვალობამ“ შეიმუშავა და 1995 წლიდან დაამკვიდრა კორუფციის შეფასების ინდექსი (CPI), რომელმაც თავდაპირველად განსაზღვრა მსოფლიოს 45 ქვეყნის კორუფციის დონე. 1999 წლიდან აღნიშნულ კველვაში საქართველოც მონაწილეობდა და მონაწილეობის პირველივე წელს 99 ქვეყანას შორის დაიკავა 84-ე ადგილი.

საქართველოს ხელისუფლებამ დიდი ძალისხმევა განია, რომ დღეის მდგომარეობით კორუფციის შეფასების ინდექსში ჩართულ 175 ქვეყანას შორის დაეკავებინა 50 ადგილი.

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ, კორუფცია გადაიქცა ქვეყნის სუვერენული განვითარების უმთავრეს ხელის შემშლელ ფაქტორად და მასთან ბრძოლა საქართველოს იმ დროინდელმა ხელისუფლებამ სახელმწიფოსა და საზოგადოების უპირველეს ამოცანად დასახა.

საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში ტერმინი „კორუფცია“ პირველად 1996 წლის 22 აპრილს გამოჩნდა, როდესაც გაფორმდა ევროპის გაერთიანების, ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანების და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანების დამფუძნებელ ქვეყნებსა და საქართველოს შორის პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება. აღნიშნული შეთანხმების შესაბამისად საქართველომ აიღო ვალდებულება ეკონომიკის სფეროში მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისა და კორუფციის აღკვეთის თაობაზე.

კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისთვის საჭირო ღონისძიებების შემუშავების დაჩქარებისა და დანერგვის მიზნით, 1997 წლის დასაწყისში საქართველოს პრეზიდენტი გამოსცემს ბრძანებულებას [2], რომლის მიხედვითაც ქვეყნის შიდა რეგულაციების ჩამოსაყალიბებლად, პრეზიდენტი დაინტერესებულ სამინისტროებსა და უწყებებს ავალებს სამართ-

ალდამცავი ორგანოების კორუფციასთან ბრძოლის პროგრამისა და კორუფციასთან საბრძოლველად ერთიანი საკანონმდებლო ბაზის შექმნის თაობაზე წინადადებების შემუშავებას და განსახილველად ეროვნული უშიშროების საბჭოსათვის წარდგენას, ხოლო საერთაშორისო ურთიერთობების კუთხით დაინტერესებულ სამინისტროებსა და უწყებებს ავალებს საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნათა გათვალისწინებით საზღვარგარეთის ქვეყნებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან კორუფციის ბრძოლის საკითხებში თანამშრომლობის შესახებ წინადადებების შემუშავებას. იმ პერიოდისათვის კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის მნიშვნელოვნებას ისიც ხაზს უსმევს, რომ საქართველოს პრეზიდენტი მისი დავალების შესრულების კონტროლის პირადად განხორციელების მიზნით, ამავე ბრძანებულებით საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს ქვეშ ქმნის სპეციალურ ჯგუფს, რომელსაც უნდა მიეღო, გაეანალიზებინა და საქართველოს პრეზიდენტისათვის მიეწოდებინა ინფორმაცია კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის მიმდინარეობის შესახებ.

საქართველოს მხრიდან კორუფციასთან ბრძოლის წინააღმდეგ გადადგმული შემდგომი ნაბიჯი გახდა, 1997 წლის საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“, რომელმაც განსაზღვრა საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობა და კორუფციის თავიდან აცილების, გამოვლენის, აღკვეთისა და კორუფციული სამართალდარღვევის ჩამდენ პირთა პასუხისმგებლობის ძირითად პრინციპები და სამართლებრივი რეგლამენტაციის საფუძვლები.

ამ კანონმა საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში დაამკვიდრა ახალი ტერმინები, კერძოდ: (1) „კორუფცია საჯარო სამსახურში“, რაც არის თანამდებობის პირის მიერ თანამდებობის ან მასთან დაკავშირებული შესაძლებლობის გამოყენება კანონით აკრძალული ქონებრივი ან სხვა სიკეთის მიღების მიზნით, აგრეთვე მისთვის ამ სიკეთის გადაცემა ან მის მიღებასა და დაკანონებაში ხელის შეწყობა; და (2) „კორუფციული სამართალდარღვევა“, რაც განისაზღვრა, როგორც ქმედობა, რომელიც შეიცავს კორუფციის ნიშნებს და რომლისთვისაც კანონით გათვალისწინებულია დისციპლინური, ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე, საქართველოს მონაწილეობით, 1998 წელს იქმნება კორუფციის წინააღმდეგ სახელმწიფოთა ჯგუფი (GRECO) [3], რომლის დაარსების მიზანს წარმოადგენდა მისი წევრების შესაძლებლობების გაუმჯობესება, კორუფციასთან ბრძოლის თვალსაზრისით და ამ სფეროში მათ მიერ აღებულ ვალდებულებებთან მიმართებაში ურთიერთშეფასებისა და თანაბარი ზეწოლის განხორციელება. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად ჯგუფს მონიტორინგი უნდა გაეწია (1) ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ, 1997 წლის 6 ნოემბერს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის მიღებული

ძირითადი პრინციპების შესრულებაზე და (2) კორუფციის წინააღმდეგ სამოქმედო პროგრამის შესაბამისად მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტების იმპლემენტაციაზე.

ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების, სხვა სახელმწიფოების და ევროგაერთიანების მოსაზრებით სამოქალაქო სამართალს შეეძლო მნიშვნელოვანი წვლილი შეეტანა კორუფციასთან ბრძოლის საქმეში, შესაბამისად 1999 წელს საქართველოსთან გააფორმა საერთაშორისო ხელშეკრულება „კორუფციაზე სამოქალაქო სამართლის კონვენციის“ თაობაზე, რომლის რატიფიცირებაც განხორციელდა 2003 წლის 24 აპრილს.

მიუხედავად ყველა მცდელობისა კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის კონკრეტული ქმედებების განხორციელება საქართველოს ხელისუფლებამ 2002 წელს დაიწყო, რაც გამოიხატა სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის სრულყოფის ღონისძიებების შემუშავებაში. ამავე წელს საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების, პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, კორუფციული სამართალდარღვევების ჩამდენ თანამდებობის ფარგლებში შესაბამისი ღონისძიებების გატარების მიზნით იქმნება საქართველოს პარლამენტის კორუფცია-სთან ბრძოლის დროებითი საგამოძიებო კომისია, რომელიც დღემდე ფუნქციონირებს [4].

2004 წლიდან სახელმწიფო ხელისუფლებაში იქმნება ისეთი ორგანოები, რომელთა პირდაპირ მოვალეობებში შედის კორუფციის ფაქტების გამოვლენა და მათი აღმოფხვრა, კერძოდ: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ფინანსური პოლიცია, საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს გენერალური ინსპექცია და სხვა.

2004-2005 წლებში კორუფციის აღმოფხვრისა და პრევენციის ღონისძიებებში არ შეიძლება ხაზგასმით არ აღინიშნოს საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებული განათლების სისტემის რეფორმა. საგანმანათლებლო კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებებით და ერთიანი ეროვნული გამოცდების ჩატარების დებულების [5] შემუშავებით დაწყებულმა პროცესმა დაანგრია და სრულად აღმოფხვრა განათლების სისტემაში არსებული კორუფციული მექანიზმები.

ამავე პერიოდში, ანგარიშვალდებულებისა და საჯაროობის პრინციპების დაცვით დაწესებულების კარგად ორგანიზებულ, დაკისრებულ ამოცანათა სრულფასოვან განხორციელებაზე ორიენტირებულ კანონშესაბამისი ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად, შემუშავებულ და დამტკიცებულ იქნა „საქართველოს ეროვნული ანტოკორუფციული სტრატეგია“ [6]. აღნიშნული სტრატეგია მიზნად ისახავდა როგორც სახელმწიფოს ეფექტიანი მმართველობითი სისტემის ჩამოყალიბებას, ისე კორუფციაზე სამართლებრივი და საზოგადოებრივი რეაგირების გააქტიურებას და კორუფციის პრევენციას.

„საქართველოს ეროვნული ანტოკორუფციული სტრატეგიის“ მიხედვით კონკურენტუნარიანი ბი-

ზნესგარემოს შექმნისათვის ხელშესაწყობად სახელმწიფოს მხრიდან განსახორციელებელი ღონისძიებები იყო:

- ადმინისტრაციული ბარიერების ოპტიმიზაცია - ქვეყანაში არსებული კორუფციის დონე და მისი გზით შემდგარი გარიგებების მოცულობა ძირითადად დამოკიდებულია სამენარმეო გარემოსთვის ზედმეტი ადმინისტრაციული ბარიერებისა და მათი გადალახვის არაკეთილსინდისიერი პრაქტიკის არსებობასთან. კორუფციული გარიგებები იდება მთელი რიგი საკანონმდებლო და ინსტიტუციონალური ხარვეზების არსებობის ფონზე;
- სტანდარტიზაციის და სერტიფიკაციების სისტემის შემუშავება - იმ პერიოდისათვის საქართველოში კვლავ მოქმედებდა ძველი, ე.წ. სოსტ-სტანდარტები, რომლებიც მკაცრად განსაზღვრავდნენ საქონლის წარმოებასა თუ ხარისხს და გართულებული იყო ქვეყანაში ისეთი საქონლის იმპორტი, რომელიც არ იყო სოსტ-სტანდარტებით გათვალისწინებული ან მათი შემონმების მეთოდები ჯერ კიდევ არ იყო დანერგილი. აგრეთვე აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ იმ დროინდელი სტანდარტიზაციის სისტემა გულისხმობდა სახელმწიფოს მონაწილეობას სტანდარტიზაციის პროცესის ყველა სტადიაზე, რაც წარმოადგენდა საერთაშორისო ვაჭრობის მნიშვნელოვან ადმინისტრაციულ დაბრკოლებას.
- ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემის პროცედურების სრულყოფა - კორუფციის თავიდან აცილების მიზნით, მკაფიოდ უნდა განსაზღვრულიყო როგორც ლიცენზიების გამცემი ორგანო, ისე ამ ლიცენზიის გაცემის საფუძვლები, პროცედურები, მინიმალური კრიტერიუმები და შესაბამისი ნებართვების გაცემის საფუძვლები. აგრეთვე, გადახედვას და ოპტიმიზაციას საჭიროებდა ლიცენზირებას (ნებართვას) დაქვემდებარებული საქმიანობათა ნუსხა. ლიცენზიების გაცემის პროცედურის სრულყოფას და მისი მაქსიმალურ გამარტივებას ხელი უნდა შეეწყოს სამენარმეო საქმიანობისათვის და წახალისებინა ამა თუ იმ სფეროში კონკურენციის ზრდა.
- საგადასახადო ადმინისტრირების შემდგომი სრულყოფა - იმ დროინდელი ხელისუფლება კარგად ათვისებოდა, რომ ბიზნესის ხელშეწყობისათვის არა მხოლოდ გადასახადების სახეებისა და განაკვეთების ლიბერალიზაციაა მნიშვნელოვანი, არამედ გამართული საგადასახადო ადმინისტრირებაც.
- სამენარმეო კანონმდებლობის სრულყოფა - იმ დროისთვის საქართველოში საინვესტიციო გარემოს არასახარბიელობის ერთ-ერთ მიზეზად არცთუ იშვიათად ხარვეზიანი საკანონმდებლო ბაზა სახელდება, შესაბამისად ქვეყანაში ეკონომიკის განვითარებისათვის აქტუალურია სამენარმეო სუბიექტებში კორპორაციული მართვის გაუმჯობესებისათვის ხელშეწყობა.

2009 წელს განხორციელებულმა საკანონმდებ-

ლო ცვლილებებმა, საჯარო მოხელეებისათვის განსაზღვრა კორუფციის სამართალდარღვევისათვის თავიდან ასაცილებლად გასატარებელი კონკრეტული ღონისძიებები [7], ასევე კორუფციის ფაქტის გამოვლენის შემთხვევაში, დაუშვა ისეთი მაღალი თანამდებობის პირების უფლებამოსილების შეწყვეტის ვალდებულება როგორცაა: მოსამართლე, უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, უზენაესი სასამართლოს წევრი და სხვა.

ასევე, აღსანიშნავია 2010 წელს განხორციელდა საგადასახადო სისტემის რეფორმა, რომელმაც უფრო მოქნილი გახადა სისტემა, კერძოდ ბიზნესის ხელშეწყობის მიზნით შემოღებულ იქნა მიკრო და მცირე ბიზნესების ცნება და მათთვის დაწესდა სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმი.

2010 წელს აგრეთვე გადაიხდა „საქართველოს ეროვნული ანტიკორუფციული სტრატეგია“ და ქვეყანაში განხორციელებული ანტიკორუფციული ღონისძიებების გათვალისწინებით, ხელისუფლებამ ახალი მიზნები დაისახა, რაც მოიცავდა როგორც საჯარო სექტორში განსახორციელებელ ქმედებებს ასევე კერძო სტრუქტურების კონკურენტუნარიანობის გაზრდისა და კორუფციისაგან განსათავისუფლებელ ღონისძიებებს.

დასკვნა

კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის განხორციელებული ქმედებები ცხადყოფს, რომ 21-ე საუკუნის დასაწყისში კორუფციის მოსპობა ბიზნეს კლიმატის გაუმჯობესების სინონიმი იყო. კორუფცია თავისი სხვადასხვა გამოვლინებით უსარგებლო ლიცენზიები, მოუქნელი კანონმდებლობა, უკანონო ჩრდილოვანი გარიგებები და ეპიდემიის მასშტაბების საგადასახადო დარღვევები სახელმწიფოს ახრჩობდა და ბიზნესმენების შემოსავლებს ამცირებდა.

დღეის მდგომარეობით როგორც მსოფლიო მაშტაბით ასევე საქართველოშიც არაერთი ანტიკორუფციული მექანიზმი იქნა შემუშავებული და პრაქტიკაში დანერგილი. კერძოდ, საქართველოში საჯარო სექტორში განხორციელებული ქმედებებიდან არ შემოიღია ხაზი არ გავუსვა სახელმწიფო შესყიდვების პროცესის დახვეწასა და კონტროლს, საჯარო ფინანსების სისტემის რეფორმას და საბაჟო და საგადასახადო სისტემების დახვეწას, რასაც პირდაპირი კავშირი აქვს კერძო სტრუქტურების განვითარებასთან და კერძო ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის დამკვიდრებასთან.

მხოლოდ სახელმწიფო შესყიდვების პროცესების დახვეწის შედეგად, კერძოდ სახელმწიფო შესყიდვების ერთიანი ელექტრონული სისტემის დარწმუნებით, კერძო სტრუქტურებს ღია კონკურენციის გზით სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებულმა ეკონომიამ შეადგინა 856,3 მლნ ლარზე მეტი. დღეის მდგომარეობით სისტემაში დარეგისტრირებული 4 000-მდე შემსყიდველი ორგანიზაცია და 14 100-ზე მეტი მიმწოდებელი, მათ შორის 300-ზე მეტი უცხოური კომპანია [8].

საგადასახადო სისტემის ერთიანი ელექტრონული სისტემის შემოღებამ კი - მინიმუმამდე დაიყვანა საქართველოს ტერიტორიაზე ალჟურიცხავი საქონლის ბრუნვა.

არამარტო საქართველოს ხელისუფლება არამედ მთელი მსოფლიო ძალისხმევას არ იშურებს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის, რაც აზიის განვითარების ბანკის მიერ ჩატარებული კვლევების შესაბამისად მსოფლიოს წელიწადში მთლიანი შიდა პროდუქტის 17%-ზე მეტი უჯდება, ხოლო მსოფლიო ბანკის კვლევების შესაბამისად ქრთამის სახით წელიწადში დაახლოებით 1 000 მილიარდი დოლარი იხარჯება [9]. ეს თანხა სავსებით საკმარისია მსოფლიოში შიმშილის დასაძლევად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <http://www.transparency.org/>
2. „კანონიერების, მართლწესრიგის განმტკიცების, დამნაშავეების წინააღმდეგ ბრძოლისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით 1996 წელს გაწეული მუშაობის შედეგებისა და 1997 წლის ამოცანების შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის 1997 წლის 30 იანვარის №78 ბრძანებულება;
3. 1998 წლის 27 მარტის საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება „კორუფციის შესახებ არსებული მრავალდარგობრივი ჯგუფის (GMC) რეზოლუცია (98) კორუფციის წინააღმდეგ ჯგუფის დაარსების (GRECO) თაობაზე“;
4. საქართველოს პარლამენტის 2002 წლის 07 ივნისის N1484 დადგენილება;
5. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის 28 მარტის №127 ბრძანება;
6. საქართველოს პრეზიდენტის 2005 წლის 24 ივნისის N550 ბრძანებულება;
7. „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონი;
8. <http://www.procurement.gov.ge/>
9. www.un.org